

Asia: VM068:00/2017

Kuuleminen henkilötunnuksen uudistamista koskevan työryhmän johtoryhmän väliraportista

Nykytilan ongelmat

Onko työryhmä mielestänne tunnistanut oikeat haasteet nykyjärjestelmässä? Onko tiedossanne sellaisia ongelmia, jotka tulisi näiden lisäksi huomioida?

Nykyinen henkilötunnus altistaa ihmisiä sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun sekä kehon sukupuolitettuihin piirteille perustuvalla syrjinnällä. Sukupuolisidonnainen henkilötunnus aiheuttaa monille henkilöille ongelmia arkielämässä silloin kuin ulkoinen olemus ei vastaa vallassa olevia sukupuolinormeja. Lisäksi oikeudellisen sukupuolen korjaaminen edellyttää nykyään sukupuolitettua henkilötunnuksen muuttamista, mikä on yksilölle hankala ja yhteiskunnalle turhaa byrokratiaa tuottava prosessi. Työryhmä on tunnistanut nämä nykyiseen sukupuolitettuun henkilötunnukseen liittyvät ongelmat ja toteaa, ettei sukupuolitiedon ilmenemiseen henkilötunnuksessa ole perustetta.

On erinomaista, että työryhmän esittämissä kaikissa skenaarioissa sukupuolitiieto siirtyisi omaksi erilliseksi tiedokseen. Tämä tarkoittaisi, ettei tieto näkyisi suoraan henkilötunnuksesta, eikä tietoa luovutettaisi tahoille, joille sillä ei ole merkitystä. Tämä on tärkeä periaate. Jatkotyöskentelyssä tuleekin tarkkaan arvioida, missä tilanteissa tieto sukupuolesta on tarpeellista ja keillä on tähän tietoon pääsy. Lähtökohtana tulisi olla sukupuolivähemmistöön kuuluvien yksityiselämän ja henkilötietojen suojan sekä itsemääräämisoikeuden vahvistaminen.

Onko järjestelmässä sellaisia elementtejä, joista ei mielestänne saisi luopua?

-

Tulevaisuuden näkymät ja haasteet

Millaisten ilmiöiden oletatte vaikuttavan henkilön yksilöinnin ja identiteetin tarpeisiin tulevaisuudessa? Onko joihinkin muutostrendeihin reagoiminen erityisen kriittistä tulevaa ratkaisua suunniteltaessa?

Nykyään ymmärretään, että sukupuoli on moninainen ilmiö, joka ei ole jaettavissa kahteen, toisilleen vastakkaiseen ja selvästi toisistaan erotettavaan sukupuoleen, vaan sukupuolen ilmenemismuodot

ovat moninaisemmat. Sukupuoli on erilaisista geneettisistä, kehityksellisistä, hormonaalisista, fysiologisista, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista koostuva jatkumo. Sukupuoli ei ole binäärinen, sukupuolia eivät ole vain mies ja nainen, vaan ihminen voi olla molempia yhtä aikaa, jotain siltä väliltä tai jotain ihan muuta. Joillakin taas ei ole sukupuolta lainkaan. Ihmisoikeusnäkökulmasta ongelmia aiheuttaakin edelleen voimassa olevat binääriset sukupuolinormit, jotka ilmenevät muun muassa kaksijakoisena juridisena sukupuolena. Ihmisoikeustoimijat ovatkin viime vuosina yhä enemmän kiinnittäneet huomiota binäärisen juridisen sukupuolen ja henkilötietoihin liittyvän sukupuolitiedon ongelmallisuuteen. Suomen nykyinen lainsäädäntö tunnistaa sukupuolen moninaisuuden (tasa-arvolaki), mutta muunsukupuoliset tai ei-binäärit henkilöt eivät voi saada sukupuoltaan oikeudellisesti tunnustettua, koska Suomessa on vain kaksi juridista sukupuolta. Itsemäärittelyyn perustuvan sukupuoli-identiteetin tunnustaminen on osa oikeutta tulla tunnustetuksi lain edessä. Jos juridinen sukupuoli säilytetään, tulisi vaihtoehtoja olla useampia kuin kaksi.

Työryhmä toteaa, ettei sukupuoleen liittyviä kaikkia oikeudellisia ongelmia voida ratkaista vain sukupuolineutraaleilla henkilötunnuksilla, mutta uudistus loisi pohjan jatkossa tehtäville ratkaisuille myös muun lainsäädännön osalta.

Jotkut maat mahdollistavat jo useamman kuin kaksi sukupuolivaihtoehtoa. Euroopan ulkopuolella muun muassa Kanada, Nepal, Australia, Uusi-Seelanti sekä Pakistan ja Intia mahdollistaa kaksijakoisen sukupuolibinäärin ulkopuolelle sijoittuville kansalaisilleen kolmannen sukupuolimerkinnän X.

Saksassa korkein oikeus linjasi, että vuoden 2018 loppuun mennessä maan tulee mahdollistaa kolmas sukupuolimerkintä tai kokonaan poistaa sukupuolimerkinnät. Oikeuden mukaan Saksan perustuslaki suojaa henkilöitä, jotka eivät identifioitu mieheksi tai naiseksi ja Saksan käytäntö olla rekisteröimättä muita sukupuolia loukkaa tätä oikeutta. Itävallassa korkein oikeus on todennut, että mikäli valtio rekisteröi sukupuolen, tulee sen tarjota mahdollisuus rekisteröidä henkilön sukupuoli-identiteettiä vastaava merkintä. Tapaus koski intersukupuolista henkilöä, joka oli pyytänyt viranomaisia muuttamaan sukupuolimerkintänsä paremmin omaa sukupuoli-identiteettiä vastaavaksi.

Euroopan sisällä suunta on siis viime vuosina ollut siirtymä kolmannen juridisen sukupuolimerkinnän tunnustamiseen yhä useammassa maissa. Maltan vuonna 2015 hyväksytty laki sukupuolen tunnustamisesta toi kolmannen sukupuolimerkinnän kansainvälisiin passeihin sekä julkisiin rekistereihin ja tietojärjestelmiin. Maltan itsemääräämisoikeuteen perustuvassa mallissa henkilö ilmoittaa itse sukupuolensa notaarin avustuksella eikä tietoa ihmisen terveydenhoidollisesta tilanteesta ole sallittua pyytää.

Kansainväliset ihmisoikeustoimijat kiinnittävät yhä useammin huomiota niihin ongelmiin, joita juridisen sukupuolen rajaaminen vain kahteen sukupuoleen aiheuttavat.

Useamman juridisen sukupuolen olemassaoloon tai juridisen sukupuolen poistumiseen kokonaan onkin hyvä valmistautua pidättäytymällä ratkaisusta, jotka hankaloittaisivat tätä muutosta.

Miten näette nykyisen henkilötunnusjärjestelmän mahdollisuudet vastata tulevaisuuden haasteisiin?

Nykyinen sukupuolitettu henkilötunnus ei vastaa todellisuutta, jossa sukupuolen ymmärretään olevan moninaisempi kuin binäärinen nainen tai mies. Sen säilyttäminen olisi ristiriidassa tasa-arvolain kanssa, joka edellyttää viranomaisten ennaltaehkäisevän sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun ja kehon sukupuolitettuihin piirteisiin perustuvaa syrjintää.

Oletteko tunnistaneeet sellaisia jo olemassa olevia tarpeita, joihin väliraportissa esitetyt ratkaisumallit eivät kykene vastaamaan?

Osamaksutilanteessa syntyy ongelma, jos kansalaisella on turvakielto, mutta rahoituslaitos vaatii osoitetietoja. Tällainen tilanne syntyy joillekin transihmisille Suomessa.

Koska väliraportissa ei ole laajemmin pohdittu juridista sukupuolta ja siihen liittyviä ongelmia, siinä ei ole myöskään pohdittu, miten toisessa maassa kolmatta sukupuolta virallisesti olevien Suomessa asuvien ihmisten sukupuoli merkitään taustatietoihin.

Biometria

Miten näette biometrian hyödyntämismahdollisuudet uudistuksessa?

Biometrinen tunnistaminen päivittämiseksi esimerkiksi hormonihoidon tuottamien muutosten mukaisiksi on tehtävä mahdollisimman yksinkertaiseksi yksilöille, jotka sitä tarvitsevat (esim. samalla tavalla kuin kasvavan lapsen kohdalla).

Millaisia mahdollisuuksia biometria tarjoaa?

-

Millaisia riskejä näette biometrian hyödyntämisessä?

Biometrian laajempaan käyttöön liittyy paljon tietoturvakysymyksiä. Jos ne joutuvat väärin käsiin, ihminen ei ole välttämättä turvassa esimerkiksi paetessaan alueelta, jossa hän on joutunut vainon kohteeksi.

Ratkaisumallien arviointi

Kommentteja minimimallista

-

Kommentteja keskitetystä mallista

-

Kommentteja hajautetusta mallista

-

Millä tavalla työtä tulisi mielestänne jatkossa suunnata? Mitkä elementit esitetyistä malleista ovat mielestänne tarkoituksenmukaisia jatkoselvityksen kannalta?

Henkilötunnuksen uudistaminen niin ettei se enää sisällä sukupuolta koskevaa tietoa on kannatettavaa kaikissa malleissa ja tulee pitää jatkotyöskentelyn lähtökohtana.

Mitä elementtejä malleista puuttuu tai haluaisitteko esittää kokonaan toisenlaista ratkaisumallia?

-

Vaikutukset

Miten vaikutusarviointia olisi mielestänne tarkoituksenmukaista tehdä, kun jatkoselvityksen kohde on konkretisoitunut?

Tulee arvioida vaikutusta erityisesti sukupuolivähemmistöjen oikeuksiin. Jos/kun jatkoselvityksessä lähtökohtana on sukupuolineutraali henkilötunnus, tulee kuitenkin arvioida, miten ja kenelle henkilön juridinen sukupuoli tulee tietoon.

Mitä tahoja olisi mielestänne tärkeää kuulla vaikutuksia arvioitaessa?

Tasa-arvovaltuutettua ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia edistäviä ja puolustavia kansalaisjärjestöjä Trasek, Dreamwear Club ja Seta.

Miten arvioisitte vaikutuksia järjestelmiinne tai toimintaanne seuraavissa tilanteissa, olettaen mahdollisuuden kohtuulliseen siirtymäaikaan:

- A) henkilötunnuksen välimerkki muutetaan tai lisätään uusi välimerkki
  - B) henkilötunnuksesta poistetaan sukupuolitieto
  - C) henkilötunnuksesta poistetaan syntymäaika
  - D) henkilötunnuksen muoto muutetaan kokonaisuudessaan erilaiseksi merkkisarjaksi
-

Muut kommentit

Muita kommentteja väliraportista tai selvityksen kohteesta

On äärettömän tärkeää, että uudistus vahvistaa yksilön oikeutta määritellä tarkkaan, mitä tietoja Väestörekisterikeskus saa hänestä jakaa muille toimijoille, esimerkiksi kaupallisiin tarkoituksiin.

Avoin vastauskenttä

Tähän voitte kirjoittaa vapaasti jäsennellyn avovastauksen

Jos henkilötunnus muutetaan sukupuolineutraaliksi ja siihen sovellettaisiin siirtymäaikaa, eli sekä vanhat että uudet tunnukset olisivat hetken aikaa rinnakkain käytössä, tulisi varmistaa, että henkilöllä olisi niin halutessaan oikeus ottaa käyttöön uusi sukupuolineutraali henkilötunnus heti uudistuksen astuessa voimaan.

Sukupuolivähemmistöön kuuluvien osalta tulisi huomioida myös henkilötietojen suojan vahvistaminen. Oikeudellisen sukupuolensa korjaaville henkilöiden väestötietoihin merkitään edelleen sukupuolen korjaaminen tarpeettomasti. Henkilötunnusta uudistettaessa tulisi samalla poistaa lainkohta, jonka mukaan sukupuolen korjausta koskeva tieto tallennetaan väestörekisteriin. (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista, 13 §, 15 momentti.)

On tärkeä huomioida, että tasa-arvon edistäminen edellyttää, että yhteiskunnassa on saatavilla tietoa eri sukupuoliin kuuluvista henkilöistä ja heidän asemastaan ja oikeuksien toteutumisesta. Jatkossakin tulisi varmistaa, että esimerkiksi tilastotietoa voidaan kerätä eri sukupuolista. Tieto sukupuolten tasa-arvosta ei kuitenkaan ole oikeaa, jos se ei näe useampaa kuin kahta sukupuolta, eikä perustu ihmisen itsemäärittelyyn.

Väliraportissa käytetään sukupuolivähemmistöön kuuluvien kohdalla vanhentunutta ja epätäsmällistä käsitettä sukupuolen vaihtaminen (luku 4.2.). Jatkossa tulisi käyttää käsitettä sukupuolen korjaaminen.

Tarjamo Kerttu
Seta ry